

Тема: ***Страхування відповідальності.***

ПЛАН:

- 1. Поняття страхування відповідальності*
- 2. Основні види збитків*
- 3. Страхування цивільної відповідальності власників
автотранспортних засобів*

1. Поняття страхування відповідальності

Страхування відповідальності — це самостійна сфера страхування, де об'єктом страхування є відповідальність страхувальника згідно з чинним законодавством або на підставі договірної зобов'язання перед третіми особами за заподіяння їм шкоди. Це може бути шкода, заподіяна особі або майну третіх осіб чи юридичної особи. Страховик бере на себе ризик відповідальності за зобов'язаннями, що виникають унаслідок заподіяння шкоди з боку страхувальника життю, здоров'ю або майну третіх осіб чи юридичних осіб.

Розрізняють страхування цивільної відповідальності, страхування професійної відповідальності, відповідальності за якість товару і продукції, екологічної відповідальності і под.

У зарубіжних країнах існують й інші види страхування відповідальності. Наприклад, страхування відповідальності підприємств (наймачів), що гарантує роботодавцю відшкодування сум, які він зобов'язаний виплатити у зв'язку з каліцтвом робітника або смертю, спричиненими нещасними випадками на виробництві; страхування відповідальності домовласників, власників свійських і диких тварин; страхування ділової відповідальності.

На відміну від майнового та особистого страхування, особливістю страхування відповідальності є те, що крім страховика і страхувальника тут завжди присутня третя особа, на користь якої укладається договір. Найчастіше вона не відома, за винятком страхування відповідальності за невиконання договірних зобов'язань.

Види страхування, які належать до цієї галузі, мають комплексний характер, тому що більшість полісів страхування відповідальності забезпечують одночасний страховий захист як життя і здоров'я третьої особи (об'єкти особистого страхування), так і її майна (об'єкти майнового страхування).

Особливістю страхування відповідальності є також і порядок визначення в договорі страхової суми. На відміну від страхування майна, де страхова сума визначається страховою (дійсною) вартістю об'єкта страхування, при страхуванні відповідальності страхова сума не встановлюється. Договором визначається лише гранична сума відшкодування — ліміт відповідальності, яку бере на себе страховик у разі заподіяння страхувальником шкоди третім

особам. Проте страхування відповідальності не замінює відповідальність перед законом за вчинення неправомірних дій.

За умовами ліцензування страхової діяльності в Україні до страхування відповідальності належать такі його види:

- страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів;
- страхування цивільної відповідальності перевізника;
- страхування цивільної відповідальності підприємств, що є джерелами підвищеної небезпеки;
- страхування професійної відповідальності;
- страхування відповідальності за невиконання зобов'язань;
- страхування інших видів відповідальності.

Цивільна відповідальність — це передбачений законом або договором захід державного примусу, що застосовується для встановлення порушених прав потерпілого (третьої особи), задоволення його претензій за рахунок порушника.

Цивільна відповідальність має майновий характер: особа, що завдала збитків, зобов'язана відшкодувати їх потерпілому, тобто третій особі. Через укладання договору страхування цивільної відповідальності цей обов'язок перекладається на страховика. За завдані збитки страхувальник може нести кримінальну або адміністративну відповідальність. Проте страховик зобов'язаний відшкодувати тільки майновий збиток, завданий третій особі страхувальником.

Страхування професійної відповідальності пов'язане з можливістю заявлення майнових претензій до фізичних або юридичних осіб, що виконують свої професійні обов'язки або надають відповідні послуги. Майнові претензії, що висуваються до фізичних або юридичних осіб, найчастіше зумовлені недбалістю, помилками і недоглядами у професійній діяльності або послугах.

Як правило, санкції та юридична відповідальність за порушення умов договору визначаються сторонами у договорі під час його укладання. При цьому одна зі сторін, яка виконує зобов'язання відповідно до укладеного договору, має право застрахувати свою відповідальність. У деяких випадках страхових або банківських гарантій вимагає друга сторона договору, яка очікує виконання зобов'язань.

2. Основні види збитків

Страховик здійснює страхову виплату при настанні таких страхових випадків:

1) рішення суду, що зобов'язує страхувальника відшкодувати збитки, завдані третім особам;

2) задоволення страхувальником (застрахованою особою) претензії про відшкодування збитків, завданих третім особам у добровільному порядку в разі попередньої згоди на те страховика.

Розглянемо основні види збитків, які покриваються страхуванням відповідальності, та їх специфіку, що ґрунтується на чинному законодавстві України.

Тілесні ушкодження — це будь-яка шкода, завдана життю і здоров'ю третіх осіб, у тому числі смерть.

Згідно з чинним законодавством України у разі заподіяння каліцтва або іншого ушкодження здоров'я організація чи громадянин, відповідальні за це, зобов'язані відшкодувати потерпілому заробіток, неoderжаний ним унаслідок втрати або зменшення працездатності, а також відшкодувати витрати, спричинені ушкодженням здоров'я (посилене харчування, протезування, сторонній догляд тощо).

У разі заподіяння громадянину каліцтва або іншого ушкодження здоров'я, пов'язаних з виконанням ним трудових обов'язків, організація або громадянин, відповідальні за шкоду, зобов'язані відшкодувати потерпілому у повному розмірі втрачений заробіток, а також виплатити йому одноразову допомогу в установленому законом порядку. При цьому пенсії та інші доходи, одержувані працівником, не враховуються.

У разі смерті потерпілого право на відшкодування збитків мають непрацездатні особи, які перебували на утриманні померлого або мали на день його смерті право на одержання від нього утримання, а також дитина померлого, яка народилася після його смерті.

Організація має відшкодувати збиток, завданий з вини її працівників під час виконання ними своїх трудових (службових) обов'язків.

Організації і громадяни, діяльність яких пов'язана з підвищеною небезпекою для оточення (транспортні організації, промислові підприємства, будови, власники автомобілів та ін.), зобов'язані відшкодувати збиток, завданий джерелом підвищеної небезпеки, якщо не доведуть, що збиток вчинений унаслідок непереборної сили або заміру потерпілого.

В Україні діє система соціального страхування, яка є сукупністю відносин щодо формування і використанім колективних страхових фондів, призначених для виплати відшкодування в разі постійної чи тимчасової втрати працездатності. У системі державного соціального страхування страховиком є держава, яка бере на себе зобов'язання щодо створення колективних страхових фондів і виплати страхового відшкодування. Недержавні страхові компанії доповнюють і розширюють спектр страхових послуг. Будь-яке підприємство, організація, громадянин можуть застрахувати свою відповідальність перед третіми особами у страховій компанії і таким чином мінімізувати можливі компенсаційні витрати.

Майнові збитки — це будь-які збитки, завдані майну третіх осіб, у тому числі тваринам, які їм належать. Збитки мають бути конкретними та завданими безпосередньо страхувальником.

Чинним законодавством України визначено відповідальність фізичних та юридичних осіб, винних у завданні майнових збитків третім особам у різних сферах діяльності. Розглянемо відповідальність за майнові збитки на прикладі пасажирських і вантажних автоперевезень — перевезень, які мають безпосереднє відношення до сфери туризму.

За договором перевезення вантажу транспортна організація (перевізник) зобов'язується доставити довірений їй відправником вантаж до пункту призначення і видати його уповноваженій на одержання вантажу особі

(одержувачу), а відправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату.

За договором перевезення пасажирів перевізник зобов'язується перевезти пасажирів до пункту призначення, а в разі здавання пасажиром багажу — також доставити багаж до пункту призначення і видати його уповноваженій на одержання багажу особі; пасажир зобов'язується сплатити встановлену плату за проїзд, а у разі здавання багажу — і за провезення багажу.

Перевізник і відправник несуть майнову відповідальність за неподання перевізних засобів, неподання до перевезення вантажу та за інші порушення обов'язків, зазначених у договорі перевезення.

Автотранспортна організація і відправник звільняються від відповідальності за невиконання зобов'язань щодо перевезення, якщо це невиконання сталось унаслідок:

- 1) явищ стихійного характеру (заметів, паводка, пожежі та ін.);
- 2) аварії на підприємстві, внаслідок якої роботу підприємства було припинено на строк не менше ніж три доби.

Перевізник відповідає за втрату, нестачу і пошкодження прийнятого до перевезення вантажу і багажу, якщо не доведе, що втрата, нестача або пошкодження сталися не з його вини.

За збитки, завдані при перевезенні вантажу або багажу автомобільним транспортом, перевізник (автотранспортна організація) відповідає:

- 1) у разі втрати або нестачі вантажу і багажу — в розмірі вартості вантажу і багажу, який втрачено або якого не вистачає;
- 2) у разі пошкодження вантажу або багажу — в розмірі суми, на яку зменшилась його вартість;
- 3) у разі втрати вантажу або багажу, зданого до перевезення з оголошенням його цінності, — в розмірі оголошеної цінності вантажу або багажу, якщо не буде доведено, що вона нижча дійсної його вартості.

Якщо внаслідок пошкодження, за яке автотранспортна організація несе відповідальність, якість вантажу або багажу змінилась настільки, що він не може бути використаний за прямим призначенням, одержувач вантажу або багажу має право від нього відмовитись і вимагати відшкодування збитків за його втрату.

Якщо вантаж або багаж, за втрату або нестачу якого автотранспортна організація виплатила відповідне відшкодування, буде згодом знайдено, одержувач (відправник) має право вимагати видачі йому цього вантажу або багажу, повернувши одержане за його втрату або нестачу відшкодування.

Отже, сфера застосування страхування відповідальності за майнові збитки, завдані третім особам, досить широка. Прикладом обов'язкового страхування такої відповідальності може бути страхування відповідальності експлуатанта повітряного судна за збитки, які можуть бути завдані ним під час виконання авіаційних робіт.

Збитки, завдані рекламою, — це збитки, завдані третім особам унаслідок:

- ненавмисного письмового або усного наклепу чи дискредитації;
- ненавмисного порушення авторського, видавничого або патентного права;

- недобросовісної конкуренції або неправомірного привласнення ідеї за умови наявності договірних відносин.

Чинним законодавством України встановлено, що громадянин або організація має право вимагати в судовому порядку спростування відомостей, що не відповідають дійсності або викладені неправдиво, які плямують їх честь і гідність чи ділову репутацію або завдають шкоди їх інтересам, якщо той, хто розповсюдив такі відомості, не доведе, що вони відповідають дійсності. Якщо зазначені відомості були розповсюджені через засоби масової інформації (друковані або аудіовізуальні), вони мають бути спростовані у тому самому друкованому виданні, аналогічній радіо- чи телепередачі або іншим адекватним способом. Якщо відомості, які не відповідають дійсності й завдають шкоди інтересам, честі, гідності або діловій репутації громадянина чи організації, містять документ, що виходить від організації, такий документ підлягає заміні або відкликається.

Громадянин або організація, відносно яких розповсюджені відомості, що не відповідають дійсності й завдають шкоди їх інтересам, честі, гідності або діловій репутації, мають право поряд зі спростуванням таких відомостей вимагати відшкодування майнової і моральної (немайнової) шкоди, завданої їх розповсюдженням.

Моральна (немайнова) шкода, заподіяна громадянину або організації діяннями іншої особи, що порушила їхні законні права, відшкодовується особою, яка заподіяла шкоду, якщо вона не доведе, що моральна шкода заподіяна не з її вини. Моральна шкода відшкодовується в грошовій або іншій матеріальній формі за рішенням суду незалежно від відшкодування майнового збитку. Розмір відшкодування визначає суд з урахуванням сутності позовних вимог, характеру діяння особи, яка заподіяла шкоду, фізичних чи моральних страждань потерпілого, а також інших негативних наслідків.

Екологічні збитки — це збитки, завдані навколишньому середовищу внаслідок непередбаченого викиду небезпечних речовин — газів, пари, рідин, нафтопродуктів, а також неатмосферних опадів (сажа, дим, пил).

Відповідно до чинного законодавства України організації і громадяни, діяльність яких пов'язана з підвищеною небезпекою для довкілля (транспортні організації, промислові підприємства, будови, власники автомобілів та ін.), зобов'язані відшкодувати збиток, завданий джерелом підвищеної небезпеки, якщо не доведуть, що збиток вчинений унаслідок непереборної сили або заміру потерпілого.

Опосередковані збитки — це збитки, які прямо пов'язані з одержаною травмою або пошкодженням майна, наприклад перерва у господарській діяльності, втрата доходу.

Відповідно до чинного законодавства України у разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання боржником він має відшкодувати кредиторі завдані ним збитки. Під збитками розуміють витрати, зроблені кредитором, втрату або пошкодження його майна, а також не одержані кредитором доходи, які він одержав би, якби зобов'язання було виконано боржником.

Фінансові збитки — це збитки третіх осіб, які прямо не пов'язані з одержаною травмою чи пошкодженням майна. Їх поділяють на фінансові збитки, що пов'язані зі страховим випадком, і фінансові збитки, які не пов'язані зі страховим випадком.

Як приклад фінансових збитків розглянемо таку ситуацію. Під час будівництва готелю підрядник установив баштовий кран, який в процесі роботи впав на проїжджу частину вулиці. Крану та проїжджій частині вулиці не було завдано ніякої шкоди. Проте рух автомобілів та пішоходів було заблоковано на кілька днів. Ресторани та магазини, доступ до яких було перекрито, втратили своїх клієнтів, а отже, і дохід. Якби кран не впав, а тільки нахилився, то вулиця була б перекрита через імовірність падіння крану, і були б суто фінансові збитки, оскільки існувала б тільки загроза настання страхового випадку.

Щодо законодавчого супроводу цього страхового випадку, то тут, як і у випадку з екологічними збитками, діє норма, за якою будова є джерелом підвищеної небезпеки, а отже, підрядник зобов'язаний відшкодувати завданий збиток. Проте цей пункт стосується тільки реального матеріального збитку і не належить до опосередкованих фінансових збитків третіх осіб.

Навіть у страхових компаніях розвинених країн ще немає достатніх статистичних даних для адекватного оцінювання і тарифікації таких ризиків. У разі страхування ризиків цього виду страховики вводять су б ліміти.

У країнах, які мають давні традиції страхування, існує поняття шкоди, завданої нервовим почуттям, — нервовий шок, що належить до різновиду персонального збитку.

3. Страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів

Під час страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів страховик зобов'язується відшкодувати майновий збиток третім особам із числа учасників дорожньо-транспортної пригоди, що виникла внаслідок експлуатації страхувальником автомобіля, мотоцикла, моторолера і т. д. Майновий збиток відшкодовується в межах заздалегідь установленної страхової суми.

До страхових випадків належать смерть, каліцтво або інше ушкодження здоров'я третьої особи. Крім того, страхова виплата за договором страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів здійснюється третім особам у зв'язку зі знищенням або пошкодженням їхнього майна в межах ліміту відповідальності страховика.

Страхування може здійснюватися з установленням лімітів відповідальності страховика за кожним можливим випадком вчинення майнового збитку або без установлення таких лімітів.

Розмір страхової премії залежить від установленної страхової суми і робочого обсягу циліндра двигуна внутрішнього згоряння певного транспортного засобу, кількості місць для пасажирів і водія, вантажопідйомності, рівня професійної майстерності водія, пробігу автомобіля.

Страховик звільняється від відповідальності відшкодування збитку, якщо буде встановлено, що вчинення майнового збитку третім особам зумовлено

зловмисними діями потерпілого або страхувальника, а також якщо буде встановлено, що майновий збиток виник через вияв непереборної сили, воєнні дії, несанкціоноване використання транспортного засобу.

Особливою формою договорів про обов'язкове страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів є угода про «Зелену Картку». Міжнародна система автострахування «Зелена Картка» дістала свою назву завдяки кольору страхового поліса. У 1949 р. був підписаний договір між 13 країнами-учасницями. З 1 січня 1953 р. система «Зелена Картка» набрала чинності. Країни, що належать до цієї системи, уклали між собою двосторонні угоди, в яких визначили порядок видачі страхових документів, урегулювання претензій, що виникають у зв'язку з дорожньо-транспортними пригодами, а також порядок взаєморозрахунків між національними бюро «Зелена Картка». Останнім часом до цієї міжнародної системи належать 42 країни: країни Європи, у тому числі Туреччина, Мальта, Литва, Латвія, Естонія, Україна, Молдова, а також Туніс, Ізраїль, Іран, Ірак, Кіпр, Марокко. З 1 червня 1998 р. Україна стала повноправним членом Міжнародного бюро «Зелена Картка».

«Синя Картка» — фактичний аналог «Зеленої Картки», розроблений у радянські часи спеціально для країн, що належали до Ради економічної взаємодопомоги (РЕВ).

Основним елементом системи «Зелена Картка» є національні бюро країн-учасниць. Через ці бюро організується контроль за страхуванням цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів у міжнародному автомобільному сполученні. Зазвичай цей контроль здійснюється на прикордонних переходах. Національні бюро спільно зі страховими компаніями усередині країни і за рубежом вирішують питання врегулювання заявлених претензій третіх осіб за фактами страхових випадків. Національні бюро об'єднані в Міжнародне бюро «Зелена Картка» зі штаб-квартирою у Лондоні, що координує їхню діяльність. В Україні «Зелені Картки» продають тільки страхові компанії, що є членами Моторного (транспортного) страхового бюро України (МТСБУ).

Контрольні питання

1. Які ризики бере на себе страховик при страхуванні відповідальності?
2. У чому полягає особливість страхування відповідальності на відміну від майнового та особистого страхування?
3. Які види страхування належать до страхування відповідальності?
4. В яких випадках страховик здійснює страхову виплату?
5. Охарактеризуйте основні види збитків, які покриваються страхуванням відповідальності, та їх специфіку, що ґрунтується на чинному законодавстві України.
6. Проаналізуйте практику страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів в Україні й за кордоном.